
samenvattingen geboden van de Wezelse ‘Kerkordening’ van 1568 tot en met de DKO. Midden jaren vijftig wilde hij *meer*: een complete, kritische teksteditie met inleidingen. Deze oude teksten boden immers ‘de eerste vormen, die de hervormde kerk in ons vaderland heeft aangenomen, ... [en] de eerste beginselen, die toen op den voorgrond zijn geplaatst’. Omdat Hooijer ziek werd, verscheen het complete werk eerst in 1865. Het bevatte naast zeventien kerkorden, lopend van 1563-1638, tevens, bij wijze van toegift, het mislukte en daarom niet eerder gepubliceerde Concept-reglement van 1809.

Of Wezel werkelijk had plaatsgevonden, was voor de Bommelse emeritus geen vraag. Voor de gebeurtenissen in 1568 en voorgaande jaren beriep hij zich vooral op ’s Gravezande en Janssen. Van Richter gebruikte hij wel diens *Evangelische Kirchenordnungen*, maar niet diens *Geschichte der evangelischen Kirchenverfassung* van 1851, waarin Spohnholz het vroegste gebruik van de aanduiding ‘Der Weseler Konvent’ aantrof. Hooijer kwam met een vergelijkbare aanduiding: ‘*nur eine vorbereitende Konferenz*’. Hij ontleende die aan G.V. Lechlars in 1854 te Leiden verschenen *Geschichte der Presbyterial- und Synodalverfassung seit der Reformation*. De Nederlandse tekst der artikelen nam Hooijer overigens simpelweg over uit Rutgers’ *Kerkelyk placaat-boek*. Wel raadpleegde hij in de Kloosterkerk ‘het authentieke manuscript ... van deze acten’ om aldus de originele handtekeningen te kunnen ontcijferen. Dit leidde in enkele gevallen tot een eigen lezing van een naam. Ondanks alle zorg die Hooijer aan de *Oude kerkenordeningen* had besteed, vond dit werk echter lang niet zoveel aftrek als zijn *Kerkelijke wetten*.²¹

Wezel 1868: ‘de scheuringen in de nederlandsche kerk zijn wereldkundig geworden’

In Nederland werd Wezel in 1868 niet herdacht. Het aantal Nederlanders dat de trein naar Wezel nam om daar 3 november te herdenken, hield evenmin over. Mogelijk hing dit samen met de late oproep: ze verscheen pas in de *Kerkelijke Courant* van 24 oktober. Van Nederlandse zijde was de opwekking om te gaan ondertekend door de predikanten D. Chantepie de la Saussaye, J.H. Gunning jr., J.P. Hasebroek, O.G. Heldring en J.J. van Oosterzee, nu alle vijf aanwezig. Slechts twee deelnemers aan het Jubelfeier der Gründung der Presbyterial-Verfassung waren kerkelijk afgevaardigd: ds. A.H.W. Brandt en ouderling-uitgever H. Höveker, beiden namens de hervormde gemeente van Amsterdam. Andere congressangers waren: ds. L.J. van Rhijn, namens de Confessioneele Vereeniging en in het bijzonder G. Groen van Prinsterer, nog twee hervormde predikanten, alsmede twee hoogleraren: J.J.P. Valetton sr. van Groningen en de christelijke afgescheidene A. Brummel-

²¹ C. Hooijer, *Oude kerkordeningen der Nederlandsche Hervormde gemeenten 1563-1638* (...), Zaltbommel 1865, 24-32, 52v. K. Hooijer-Bruins, *Domineesdochter in 's-Graveland. Domineesvrouw in Zaltbommel. 1817-1866* II, Batavia 1884 [repro: Zaltbommel 1981], 27v., 93v., 151. Zie voor C. Hooijer (1802-1873): *BLGNP* v, 260v. Spohnholz, 35 (n. 8), 59-62 (n. 7, 26, 44), 192, 257.